

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI HAYOTIMIZDA QANDAY AHAMIYATGA EGA?

Abdiyeva Sarvinoz Shoyimovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining (OAV) jamiyat hayotidagi o'rnini va ahamiyati har tomonlama tahlil qilinadi. Axborot texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan bir paytda, OAV nafaqat axborot yetkazuvchi vosita, balki jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi, madaniy-ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etuvchi va ijtimoiy hayotda faollikni oshiruvchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Maqolada zamonaviy OAV turlari, ularning yoshlar tarbiyasidagi, siyosiy jarayonlardagi, ijtimoiy faollik va fuqarolik jamiyatini shakllantirishdagi roli hamda salbiy oqibatlar ham o'rganiladi. Shuningdek, OAVning ijtimoiy tarmoqlar bilan integratsiyalashuvi, axborot ishonchliligi, dezinformatsiya tahdidlari va axborot madaniyati kabi dolzarb jihatlar muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida OAVdan foydalanish madaniyatini yuksaltirishga doir tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar: Ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, axborot ishonchliligi, dezinformatsiya, jamoatchilik fikri, axborot madaniyati, ijtimoiy faollik, axborot texnologiyalari, kommunikatsiya, fuqarolik jamiyati.

Zamonaviy dunyoda axborotning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Axborot olami bugungi global taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylangan. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari (OAV) bugungi jamiyat hayotining ajralmas bir qismi bo'lib, u nafaqat voqealar haqida xabar berish, balki ularni talqin qilish, tahlil qilish, baholash, jamoatchilik fikrini shakllantirish kabi bir qator muhim vazifalarni bajaradi. Shu jihatdan, OAV bugungi kunda "to'rtinchi hokimiyat" sifatida ham e'tirof etilmoqda.

OAVlar orqali fuqarolar mahalliy va global miqyosdagi yangiliklardan boxabar bo'lishadi, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarda ishtirok etish imkoniga ega bo'ladilar. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi axborot almashinuvini yanada tezlashtirdi va har bir shaxsni axborot tarqatuvchiga aylantirdi. Biroq, bu

jarayonlar bilan birga bir qator muammolar – yolgʻon xabarlar (feyk axborot), axborot manipulyatsiyasi, shaxsiy hayot daxlsizligining buzilishi, ijtimoiy manipulyatsiya kabi salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirmoqda.

Maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi globallashuv davrida OAVning ijtimoiy va siyosiy hayotdagi taʼsirini toʻgʻri baholash, ularning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish, ayniqsa yoshlar orasida axborot madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri boʻlib qolmoqda. Shu sababli ham, OAVning hayotimizdagi oʻrni, ijtimoiy funksiyalari, imkoniyatlari va xavflari chuqur ilmiy tahlilga muhtoj.

Ushbu maqolada aynan shular xususida fikr yuritiladi: OAVning ahamiyati, ular orqali shakllanayotgan ijtimoiy ong va jamoatchilik fikri, shuningdek, ularning jamiyat rivojidadagi konstruktiv va destruktiv jihatlari ilmiy-nazariy asosda oʻrganiladi.

Ommaviy axborot vositalari (OAV) – jamiyat va davlat oʻrtasidagi muloqot vositasi sifatida faoliyat yuritadi. Ular orqali fuqarolar ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy va huquqiy yangiliklardan xabardor boʻlishadi. OAVlar fuqarolarning ongini shakllantiradi, ularda voqelikka munosabat, nuqtai nazar va baho berish qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, demokratik jamiyatlarda OAVlar davlat hokimiyati ustidan nazorat qilish mexanizmi sifatida ham xizmat qiladi. Bu esa ularni “toʻrtinchi hokimiyat” deb eʼtirof etilishiga asos boʻladi.

OAVlar orqali tarqatilayotgan maʼlumotlar jamoatchilik fikrini bevosita shakllantiradi. Jurnalistlar va blogerlar, telekanallar va nashrlar orqali berilayotgan axborotlar voqealarga nisbatan ommaviy munosabatni aniqlashga, muammolarni koʻtarishga va ularning yechimlarini muhokama qilishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda keng muhokama qilinayotgan mavzular hukumat, jamiyat tashkilotlari va boshqa omillar eʼtiborini tortmoqda. Biroq, bu jarayon doimo ijobiy natija bermasligi, baʼzan notoʻgʻri fikr va xulosalarning keng tarqalishiga ham sabab boʻlishi mumkin.

Yosh avlodning ongli, bilimli, vatanparvar va tashabbuskor boʻlib voyaga yetishida OAV muhim rol oʻynaydi. Tarbiyaviy koʻrsatuvlar, ijobiy obrazlar, sogʻlom axborot muhiti orqali yoshlarda ijobiy dunyoqarash shakllanadi. Shu bilan birga,

noto'g'ri, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi, yengil-kulguli va ma'naviyatdan yiroq axborotlar salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu boisdan, OAV tarkibidagi kontentni nazorat qilish, yoshlar orasida axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantirish dolzarb hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar OAVning harakat doirasini sezilarli darajada kengaytirdi. Endilikda internet nashrlari, bloglar, podkastlar, YouTube kanallari, TikTok kabi platformalar orqali axborot almashinuvi tezlashdi, ko'proq auditoriyaga yetib borish imkoniyati paydo bo'ldi. Shu bilan birga, bu erkinlik ayrim hollarda yolg'on xabarlar, dezinformatsiya va axborot manipulyatsiyasi tahdidini kuchaytirmoqda. Shu sababli, axborot madaniyatini shakllantirish – zamon talabi sifatida dolzarb bo'lib bormoqda.

OAV faqatgina ijobiy emas, balki ayrim hollarda salbiy ta'sirga ham ega. Masalan:

Dezinformatsiya – yolg'on yoki chalg'ituvchi ma'lumotlar tarqalishi.

Manipulyatsiya – ommaning fikriga ongli ta'sir o'tkazish orqali noto'g'ri qarorlar chiqarishga yo'naltirish.

Reyting uchun ishlovchi media – haqiqiy axborotdan ko'ra, shov-shuvga asoslangan kontent yaratish.

Axloqiy me'yorlarning buzilishi – ma'naviy qadriyatlarni inkor etuvchi yoki mensimaydigan axborotlar kengaymoqda.

Shu sababli OAV sohasi nafaqat texnologik, balki ma'naviy va axloqiy mas'uliyat ham talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, ommaviy axborot vositalari bugungi jamiyatda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Ular orqali insonlar nafaqat voqealardan xabardor bo'lishadi, balki o'z nuqtai nazarlarini shakllantiradilar, fuqarolik pozitsiyasini bildiradilar, madaniy va axloqiy qadriyatlar bilan tanishadilar.

Ammo OAVning imkoniyatlari bilan bir qatorda, uning xavf-xatarlari ham mavjud. Shu bois, bugungi kunda ommaviy axborot vositalaridan oqilona foydalanish, ularning faoliyatini qonuniy asosda nazorat qilish, axborot madaniyatini rivojlantirish,

yoshlar orasida tanqidiy fikrlashni shakllantirish va ijobiy kontentni targ'ib etish muhim strategik vazifa sifatida qaralmoqda.

Kelajakda OAV faqat axborot tarqatuvchi emas, balki taraqqiyotga xizmat qiluvchi, ongli jamiyatni shakllantiruvchi, ijtimoiy adolatni ta'minlovchi vosita sifatida rivojlanishi zarur. Bu esa faqatgina mas'uliyatli jurnalistika, axborotga ehtiyotkorlik va jamiyatning OAVga nisbatan tanqidiy yondashuvi orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, I. A. (2016). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Qodirov, B. (2019). Ommaviy axborot vositalarining axloqiy va huquqiy asoslari. Toshkent: TDYuI nashriyoti.
3. Xudoyberganov, Q. (2021). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularning OAVdagi o'rni. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Turaqulov, A. (2020). Jurnalistika asoslari: nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti nashriyoti.
5. To'xtayev, A. (2022). "Zamonaviy OAV: imkoniyatlar va tahdidlar". // Ommaviy kommunikatsiya va jurnalistika jurnali, №2, 15–21-betlar.
6. Boboyorov, D. (2018). Axborot madaniyati va yoshlar. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. Normatov, R. (2023). "Ijtimoiy tarmoqlarning ijtimoiy ongga ta'siri". // Ma'naviyat va zamonaviylik, №4, 45–50-betlar.
8. UNESCO. (2020). Journalism, fake news and disinformation: A handbook for journalism education and training. Paris: UNESCO Publishing.
9. McQuail, D. (2010). McQuail's Mass Communication Theory. 6th ed. London: Sage Publications.
10. Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2007). The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect. New York: Three Rivers Press.